

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 201608

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Kvarteret Husaren 2

RAÄ 83:1, kvarteret Husaren 2, Örebro stad och kommun, Närke

Madeleine Forsberg

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2016:08

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Kvarteret Husaren 2

RAÄ 83:1, kvarteret Husaren 2, Örebro stad och kommun, Närke

Madeleine Forsberg

Lst dnr 431-3929-2014

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2016 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2016:08

Författare Madeleine Forsberg

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Exercisupervisning på Karolinska skolan. Bild från
Örebro stadsarkiv. Foto taget av Oscar Hakelier 1869-06-13.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_150001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod och genomförande.....	8
Resultat	9
Tolkning.....	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	12
Referenser	13
Tekniska och administrativa uppgifter.....	14
Bilagor	15

Bilaga 1. Schakttabell

Bilaga 2. Anläggningstabell

Figur 1. Karta över trakten kring Örebro med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Futurum Fastigheter i Örebro AB planerade att genomföra en ombyggnad av Karolinska skolan som ligger i kvarteret Husaren 2, inom området för fornlämning Örebro 83:1. Arkeologgruppen i Örebro AB utförde på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning.

Schakt grävdes diagonalt genom fastigheten i sydvästlig-nordöstlig riktning och runt de byggnader som skulle dräneras. Schakten var sammanlagt 325 meter långa (826 kvadratmeter). De var cirka 2,5 meter breda och runt 2 meter djupa.

Ett odlingslager påträffades under ett påfört gruslager, båda lager gick i öst-västlig riktning. Gruslagret kom antagligen från den gamla skolgården. En kulvert påträffades i den södra delen av skolgården. En del av en husgrund hittades och utgjorde sannolikt syllen till en gymnastiksal som byggdes efter år 1857 men före år 1869. Den revs någon gång mellan år 1903–1911.

Inledning

Arkeologgruppen i Örebro AB utförde på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i kvarteret Husaren 2, som ligger inom området för fornlämning Örebro 83:1. Fornlämningen utgörs av kulturlager med stadsbebyggelse från medeltid och framåt.

Futurum Fastigheter i Örebro AB var anlitade för att genomföra till- och ombyggnad av Karolinska skolan. Byggnadsarbetena omfattade uppförandet av två nya byggnader, nya fjärrvärmeledningar, nya dräneringar, nedgrävning av fettavskiljare och byte av befintligt elledningsnät.

Arbetet genomfördes under hösten år 2014 och vintern år 2015 av Ebba Knabe (fältarbetsledare), Johnny Rönngren, Leif Karlenby och Kajsa Andreasson.

Bakgrund och kulturmiljö

Platsen för undersökningen i kvarteret Husaren 2 ligger i den östra delen av fornlämningsområdet för Örebro 83:1. Den undersökta ytan låg 80 meter norr om slottet, invid den tidigare slottsträdgården.

På den äldsta kända stadskartan över Örebro från år 1652 återges gatusystem, kvarter och en del mer betydande byggnader. Där finns "slottets smedja", "slottets stallar" och delar av slottsträdgården markerade i närheten av undersökningsområdet. Däremot finns inget kvarter markerat för området kring Karolinska skolan.

Figur 2. Kartor från år 1857 till vänster och år 1911 till höger.

Vad gäller undersökningsområdet är det något osäkert hur marken har använts under 1600-talet. Troligen har ytan i och omkring undersökningsområdet tillhört slottets ägor och huvudsakligen använts som stallbacke. Delar av området kan också ha ingått i slottets odlingar och trädgårdar. Området gränsade även till stadens östra åker- och ängsmarker (Bergold 2012:7ff).

Det finns ett flertal historiska kartor över Örebro, där man kan följa hur staden förändrats genom tiden. Kartstudier visar att inga större förändringar sker inom undersökningsområdet mellan år 1600 och 1800-talets mitt, utöver de stall som byggdes om och ladugårdsbyggnader som byggdes till. Först år 1832 fick platsen en ny funktion då Karolinska skolan byggdes. Skolan byggdes ut år 1899. År 1857 började Örebro länsfängelse byggas i kvarterets nordvästra del och byggnaden stod klar i oktober år 1859 (Wennberg 1997).

Mellan åren 1857 och 1869 byggdes en gymnastiksal vid skolan. På en karta över Örebro från år 1857 (LMS akt: 1880k-D101) finns inte gymnastiksalen utritad, däremot syns byggnaden på ett foto över en exercisuppvisning på Karolinska skolan från år 1869 (se omslagsbild). Gymnastiksalen borde ha rivits någon gång efter år 1903 då det nya gymnastikhuset ritades av stadsarkitekt Magnus Dahlner år 1903 (Dahlner 2014:13). Enligt 1911 års karta kan man se att byggnaden inte står kvar (LMS akt: 1880k-d409). Vid förundersökningen hittades delar av syllan efter gymnastiksalen. Idag ligger Karolinska skolan fortfarande kvar på platsen och är en av stadens gymnasieskolor.

Det har gjorts en del tidigare undersökningar i kvarteret, men de har inte gett särskilt omfattande arkeologiska resultat.

I juni år 2012 utförde Arkeologgruppen i Örebro AB en arkeologisk förundersökning i samband med ett planerat nybygge på den gamla fängelsetomten i kvarteret Husaren 5. Resultatet visade att om-

rådet var kraftigt påverkat av 1800-talets bebyggelse, det vill säga av den fängelsebyggnad som uppfördes år 1856, med flyglar och andra mindre byggnader som konstaterades höra till anläggningen. Mindre odlingsytor som inte var påverkade av institutionens ytor kunde konstateras (Bergold 2012).

I december år 2012 utförde Arkeologgruppen i Örebro AB en arkeologisk förundersökning inför bygget av en ny skolmatsal vid Karolinska skolan. Vid förundersökningen konstaterades att det aktuella markområdet troligen har varit obebyggt fram till 1800-talet och innan dess använts till odling. (Bergold 2012).

År 2001 utförde Riksantikvarieämbetet, UV Bergslagen, en arkeologisk förundersökning i den östligaste delen av fastigheten Husaren 5. Förundersökningen gjordes inför bygget av en ny, tillfällig skolmatsal. Där påträffades inga lämningar äldre än 1800-talet (Nordström 2001).

År 1987 utförde Riksantikvarieämbetet, UV Mitt, en arkeologisk förundersökning inom kvarteren Smedjebacken och Faktoriets, öster om kvarteret Husaren. Området var skadat av sentida bebyggelse, men innehöll även vissa rester av den bebyggelse för smeder som funnits i området från 1600-talet till slutet av 1700-talet (Lst dnr 220-4-88).

Syfte och frågeställningar

Syftet med förundersökningen var att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kunde ges, genom att närmare klargöra fornlämningens art och omfattning.

Det innefattade:

- eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder
- eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder
- eventuellt fyndinnehåll, vilket skulle inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder
- bedömning av fornlämningens bevarandegrad på aktuell plats
- rumslig avgränsning av fornlämningen inom exploateringsområdet
- bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffades vid förundersökningen.

Syftet var även att klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) bör utföras av aktuell del av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet får ske inom området för fornlämningen.

Figur 3. Schaktplan över schaktets läge i förhållande till kvarteret Husaren.
Skala 1:1 500.

Metod och genomförande

Arbetet utfördes som en schaktningsövervakning vilket innebar att en arkeolog övervakade arbetena som utfördes med grävmaskin. Avbaningen skedde skiktvis ner till lager- och anläggningsnivå. Normalt schaktades med maskin, medan konstruktioner eller kontexter till viss del undersöktes med handverktyg. Anläggningar rensades fram och dokumenterades. Samtlig dokumentation i plan utfördes med RTK-GPS, där lagrens och anläggningarnas utbredning dokumenterades. Anläggningar och lager fotograferades. Den skriftliga dokumentationen bestod av schaktbeskrivningar, anläggningsbeskrivningar, lagerbeskrivningar och beskrivningar av stratigrafiska relationer. All inmätning gjordes i SWEREF 99TM.

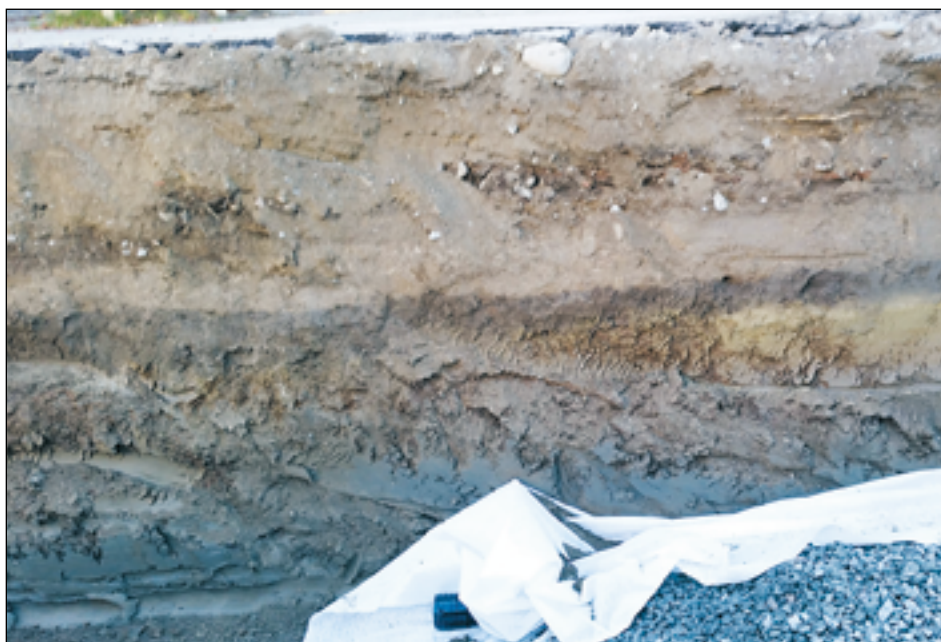

Figur 4. Schaktplan över schaktets läge i förhållande till 1884 års karta där gymnastiksalen som påträffades vid undersökningen syns. Skala 1:1 500.

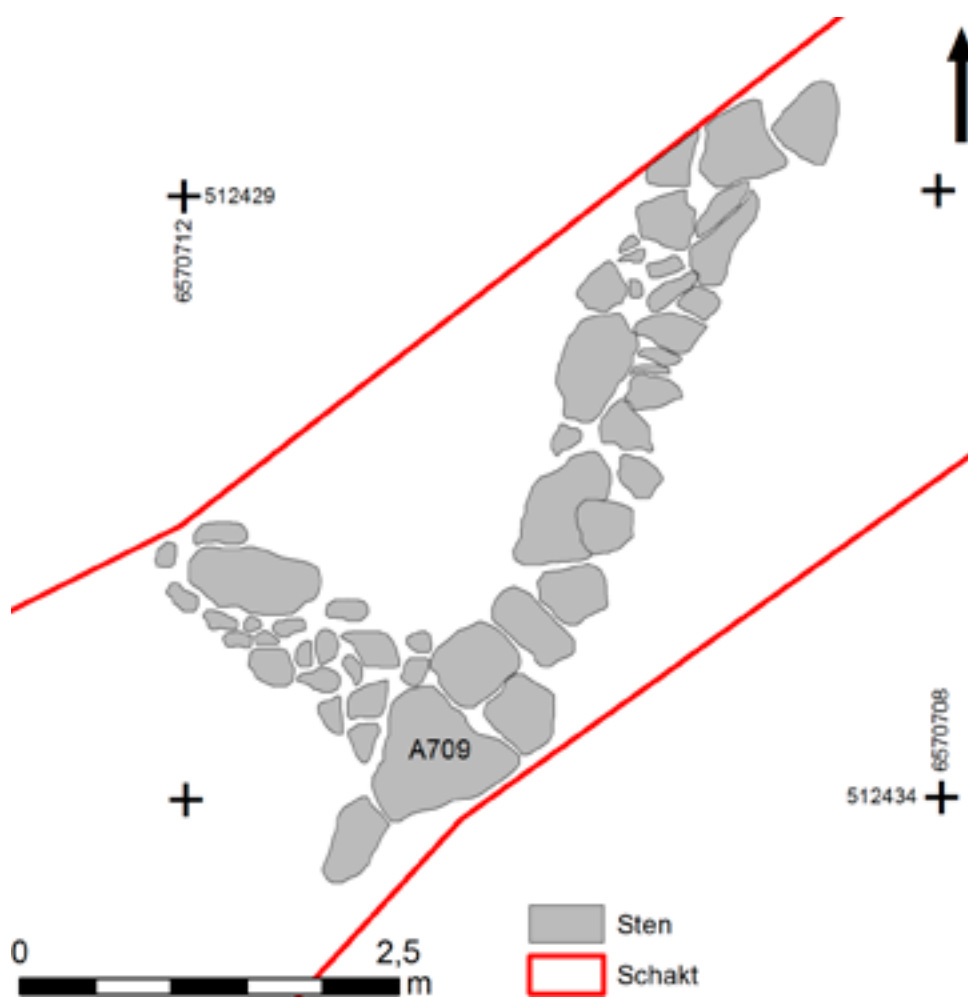
Resultat

Ett schakt grävdes diagonalt genom fastigheten från sydväst till nordöst. Ut från detta löpte mindre schakt runt byggnader som skulle dräneras. Schaktens sammanlagda längd var 325 meter. Bredden varierade mellan 1,5 och 2,5 meter. Djupet var runt 2 meter.

På ett djup av omkring 1,3 meter påträffades orörd, gul lera. Leran överlagrades av ett odlingslager (A700) som var mellan 0,1–0,15 meter tjockt och utgjordes av mylla blandat med sand och lera. Odlingslagret fanns i schaktets södra del och följde schaktet vidare 100 meter norrut. Odlingslagret överlagrades av påförd lera som underlag för ett gruslager. Gruslagret (A715) låg på 0,6 meters djup och hade byggts på i omgångar med flera skikt. Lagret var omkring 0,2 meter tjockt med samma utbredning som odlingslagret.

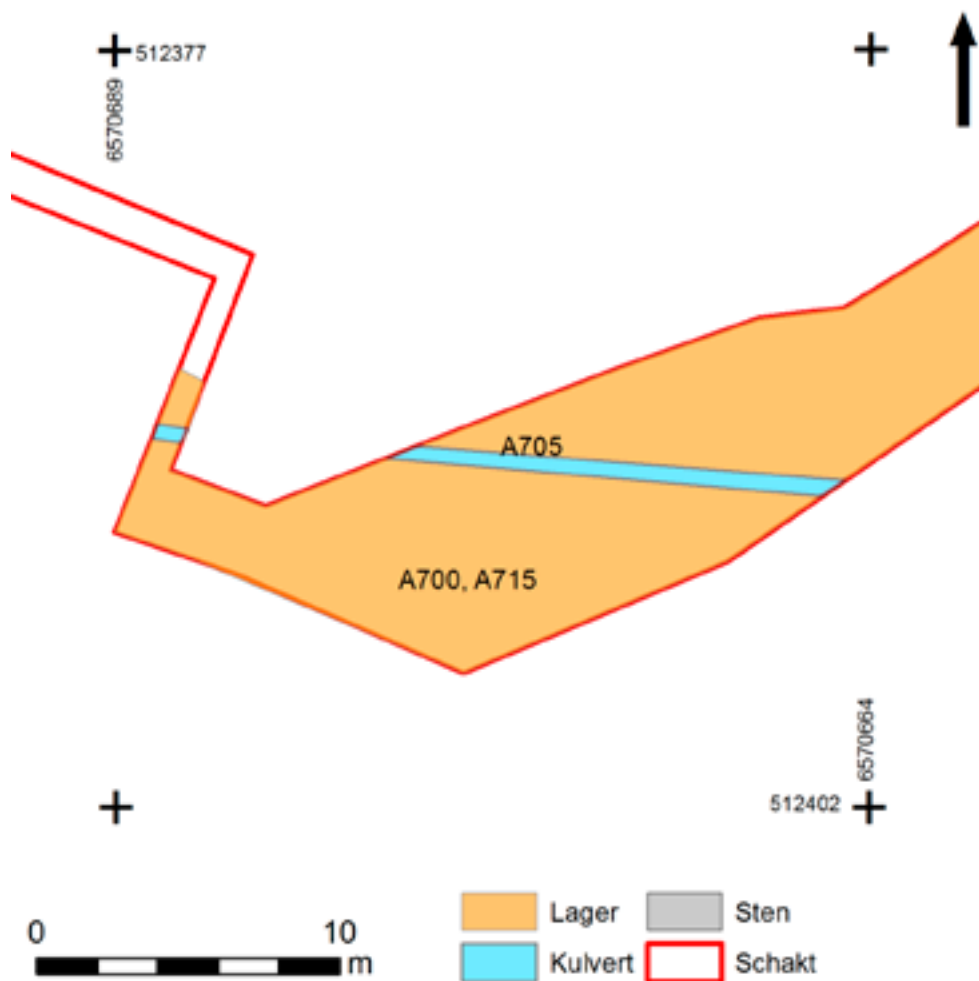
Figur 5. Profil över lagren (A700, A715) Foto från väster av Johnny Rönngren.

Figur 6. Detaljplan över den gamla gymnastiksalens syll (A709). Skala 1:50.

Figur 7. Bild på kulverten (A705) Foto från öster av Ebba Knabe.

Figur 8. Detaljplan över kulvertens läge inom schaktet (A705). Skala 1:250.

En del av en husgrund (A709) påträffades på 0,4–0,5 meters djup i undersökningsytans centrala del, den del av syllen som kom fram låg i vinkel och var 6 meter lång i nordöst-sydvästlig riktning, och 2,7 meter lång i nordväst-sydöstlig riktning. Syllen var 0,9 meter bred och stenarna var 0,2–0,9 meter stora. Nedgrävningen tillhörande grunden gick genom det gruslager som nämnts ovan.

En kulvert (A705) påträffades i den södra delen av ytan på cirka 1 meters djup. Kulvertens innermått var 0,3 x 0,3 meter. Ytermåttet var 0,4 x 0,4 meter. Den kunde följas i cirka 20 meter i öst-västlig riktning. Konstruktionen var välbevarad och uppbyggd av kantställda, 0,1 x 0,1 meter stora, flata stenar. Konstruktionen täcktes även av flata lockstenar.

I den södra delen av ytan, vid kulverten, kom berggrunden fram redan under bärlagret, på cirka 0,5 meters djup.

Samtliga schakt som grävdes längs husväggarna, där det skulle dräneras, var tomma på arkeologiska lämningar.

Tolkning

Det gruslager (A715) som påträffades var uppbyggt i flera skikt, och var antagligen ett resultat av att ytan bättrats på vartefter. Ytan har antagligen fungerat som en grusad skolgård.

Odlingslagret (A700) är sannolikt spår efter tiden då ytan nyttjades som en "kålgård" under 1600-tal till tidigt 1800-tal.

Husgrunden (A709) som påträffades hörde till en gymnastiksal som byggdes mellan år 1857 och år 1869. Gymnastiksalen revs därefter under tidigt 1900-tal. Utifrån kartstudier har det gått att bestämma syllen som rester efter den gamla gymnastikhallen.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Undersökningens syfte var att närmare klargöra fornlämningens art och omfattning.

Resultatet av den arkeologiska undersökningen visade att det inte fanns några äldre fornlämningar inom området, utöver det odlingslager som har varit en del av slottets kålgårdar. Övriga påträffade strukturer var av yngre slag, i huvudsak tillhörande Karolinska skolan.

Förundersökningen följde den upprättade undersökningsplanen och Arkeologgruppen i Örebro AB anser att syftet med undersökningen är utfört.

Referenser

Tryckta källor

- Bergold, H. 2012. *Husaren 4 - Arkeologisk förundersökning*. Rapport 2012:19. Arkeologgruppen i Örebro AB. Örebro.
- Bergold, H. 2012. *Kvarteret Husaren 5 - Arkeologisk förundersökning*. Rapport 2012:10. Arkeologgruppen i Örebro AB. Örebro.
- Cedergren, P. 2014. *Detaljplan för fastigheten Husaren 2 m.fl. (område vid Karolinska skolan)*. Örebro kommun. Bn 1545/2013.
- Nordström, A. 2001. *1800- och 1900-talslämningar i kv Husaren*. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2001:14. UV Bergslagen. Örebro.
- Wennberg, B. 1997. *Karolinska skolan 650 år. En tidlös skönhet*. Gullers förlag. Örebro.

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

- Karta 1857. Örebro, akt: 1880k-D101. Lantmäterimyndigheternas arkiv.
- Karta 1911. Örebro, akt: 1880k-d409. Lantmäterimyndigheternas arkiv.

BILDKÄLLA

- Örebro stadsarkiv/Oscar Hakelien, 1869-06-13.
Exercisuppvisning på Karolinska skolan.

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Närke
Län	Örebro
Kommun	Örebro
Socken	Örebro
Fastighet	Husaren 2
Fornlämningsnummer	Örebro 83:1

Projektledning
Kajsa Andersson
Leif Karlenby
Ebba Knabe
Johnny Rönngren

Personal
Kajsa Andersson
Leif Karlenby
Ebba Knabe
Johnny Rönngren

Undersökningstid	hösten 2014 vintern 2015
Exploateringsyta	826 m ²
Undersökt yta	826 m ² , 325 löpmeter
Koordinater	X 512367 Y 6570686
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer
431-3929-2014

Arkeologgruppens projektnummer
2014_30

Arkiv
Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd
Inga fynd omhändertogs.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
A600	325x1,5-2,5	2	Schaktet grävdes diagonalt genom fastigheten i SV-NÖ riktning. Utifrån detta grävdes mindre schakt runt de byggnader som skulle dräneras. Schaktens sammanlagda längd var 325 meter (826 kvadratmeter). Bredden varierade mellan 1,5 och 2,5 meter. Djupet var runt 2 meter. Under asfalt och bärlager som var 0,6 meter tjockt låg ett gruslager (A715) som var 0,2 meter tjockt. Gruslagret låg på påförd lera som var 0,3 meter tjockt och fungerade som ett underlag för gruslagret. Under det låg odlingslager (A700) som var mellan 0,1-0,15 meter tjockt och i sin tur låg på steril lera. Den sterila leran låg på ett djup av 1,2-1,25 meter.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl	Storlek/m	Tjocklek/m	Beskrivning
A715	100x1,5-2,5	0,2	Gruslagret låg på 0,6 meters djup och var uppbyggt i flera skikt. Lagret var omkring 0,2 meter tjockt.
A700	100x1,5-2,5	0,1-0,15	Odlingslagret utgjordes av mylla blandat med sand och lera. Det var mellan 0,1-0,15 meter tjockt.
A709	6x2,7		Husgrunden påträffades vid 0,4-0,5 meters djup i undersökningsytans centrala del, den del av grunden som kom fram låg i vinkel och var 6 meter lång i nordöst-sydväst, och 2,7 meter lång i nordväst-sydöst. Grunden var 0,9 meter bred och stenarna var mellan 0,2-0,9 meter stora.
A705	20x0,4	0,4	Kulverten påträffades i den södra delen av ytan vid cirka 1 meters djup. Kulvertens innermått var 0,3 x 0,3 meter. Ytermåttet var 0,4 x 0,4 meter. Den kunde följas i cirka 20 meter i östvästlig riktning och var välbevarat och uppbyggt av kantställda flata stenar som var 0,1x0,1 meter stora. Konstruktionen täcktes även av flata lockstenar.

